

AGRESSIV XULQLI BOLALAR BILAN ISHLASH PSIXOLOGIYASI

Mashrapova Xilola Ulmasboyevna

Andijon viloyati Izboskan tumani 44-maktab psixologi

Agressiv hulq- atvor deganda shahsning buzg'unchilikka intilishi bilan harakterlanuvchi hususiyat bo'lib asosan subyektlararo munosabatlar sohasida namoyon boladi. Agressiv og'ir havfli vaziyat paydo bo'lganida aggressivlik himoya bazida esa vaziyatni bartaraf etuvchi vazifani bajaradi. Agressiv hulq ayniqsa bolada yoshga hos bo'lgan o'tish davrida kuzatiladi. Bu shundan dalolat beradiki, yosh davrlari krizisi paytida bolaning yashashi qiyinlashadi, har qanday murakkab vaziyatda bola qiyinchilikni his qiladi va shu sababli aggressiv hulqning elementlarini kuzatish mumkin. Bu normadagi bolaga ham aggressiv huquqli bolaga ham birdek tegishli. Affektiv buzilish bo'lganda aggressiya odatiy hodisaga aylanadi, hatto hulq-atvorning birdan bir shakli bo'lip qoladi. Biroq bunga qaramasdan, bola hulqida aggressivlikning bor bo'lishi ular bilan o'zaro munosabatda qiyinchilik tug'diradi. Agressiv tendensiyalarni tasodifiy salbiy holat deb baholab bo'lmaydi. Shuni esda tutish kerakki effektiv taraqqiyot jarayonida bola aktivligi qonuniy ravishda oshishi mumkun. Odatda, kattalar yordamida o'tkazilgan psixokorreksiyaning bu zaruriy bosqichida bola o'zini qurshagan reallik bilan nisbatan adeqvat turdagi muloqotni o'zlashtirishi mumkin. Bola agressiyasini karrektiya qilishni uning sababini aniqlashdan boshlash lozim. Agar agressiya emotsional mativatsion sferaning buzilish sababli bo'lmasa korreksion faoliyatni uni yo'qatishga emas, balki salbiy oqibatlariga olib keluvchi aggressiv hulqni yumshatish va uning namoyon bo'lishiga yo'l qo'ymaslikka qaratish lozim. Shu bilan birga kattalarni uning aggressiv reaksiyasiga adekvat idrok qilishga tayyorlash lozim. Boshqa holatda, ya'ni agressiya emotsional mativatsion sferaning buzilishini namoyon bo'lishi bo'lsa, psixolog yoki tarbiyachi harakati bolaning mustahkamlanmagan aggressiv harakatiga yo'naltirilishi lozim.

Korreksion metodikaning qo`llanishi to`liqligicha agressiv hulqning sababiga bog`liq bo`ladi. Korreksiya metodi konkret hodisa va konkret bolani hisobga olgan holda tanlanadi. Bu quyida sharhlangan karreksiya metodlarini diqqat bilan ko`rib chiqishni taqozo etadi.

1 Agressiyaga moyillikni e`tiborga olmay qo`yish, unga atrofdagilarning diqqat qaratmasligi.

2 Agressiv harakatlarni o`yin mazmuniga kiritish va unga yangi emotsional mazmun berish. Bu orqali bolaning atrofdagilarga zarar yetkazmagan holda agressiv moyilligini chiqarib yuborish (masalan, qaroqchi va qazaqlar o`yinida agressiv hulqli bolaga qaroqchi ro`lini berish). Agressiv hulqli bolaning ota- onasi bilan ishlash Bu juda murakkab ishlardan biri hisoblanadi. Agressiv hulqli bolalarning ota onalari tez- tez bolaga nisbatan yoqimsiz hissiyotni boshdan kechiradilar va bolaga yordam berish uchun emas, balki bolani "yuvvoshlantirish" uchun psixologik konsultatsiyaga murojat qiladilar. Ular bolaning tinchlantirilishini va bola ularni hafa qiluvchi ishlarini tugatishini istaydilar. Ko`p hollarda agressiv hulqli bolaning ota-onasi tushkunlikka tushgan va hayotidan norozi odamlar bo`lishadi. Ko`pincha sobiq agressiv hulqli bolalar o`zlarining psixologik qiyinchiliklarini o`z bolalariga o`tkazadilar. Shu sababli psixolog birinchi navbatda bolaning ota -onasi bilan psixaterapevtik ish olib borishi lozim. Psixolog quyidagilarga alohida et`ibor qaratishi lozim. Birinchidan, ota -onaning qadr -qimmatiga negativ ta'sir etishdan qochish lozim (siz o`z bolangizning shaxsi bo`lishi haqida hech nima bilmsaysiz, hozir men sizga tushuntirib beraman). Ota-onaning shaxsiyatiga tegmagan holda vaziyatni aniqlab olish lozim. Ota-onalar bazan o`zlari hayotida erisholmagan narsalariga farzandlari erishishini hohlaydilar va undan talab qiladilar (masalan, men taniqli rassom, vrach yoki biror boshqa kasb egasi bo`la olmadim, bolam bo`lishi kerak). Ikkinchidan, ota- ona bolaga bo`lgan ustanovkasini o`zgartirishi lozim. Ular agressiv hulqli bolani noshukur deb hisoblashadi. O`zlarining jahli va ta'na malomatlariga javoban bolaning aybdorlik tuyg`usini his qilishini,

afsuslanishini, kechirim so`rashi va ularni tinchlantirishini kutadi. Bu yuz bermaganidan ular achchiqlanadi va bolani "be'mani, buzilgan, yomon" xisoblashadi. Ota-onani bolaga achinishga chaqirish lozim va ko`rsatib o`tish kerakki, har doim agressif bola birinchi navbatda baxtsiz bola. Ot - onaga psixolog g`azabning namoyon bo`lish mexanizmlarini va yana agressivlikni emotsional buzilish sifatida ko`rsatib o`tishi lozim. Uchinchi, ota-onaga o`zlarining bolalik xotiralarining, o`sha davrdagi agressiv qilmishlarining sabablarini eslatish kerak. Balki bu ko`pgina shaxsiy komplekslarni ochishi mumkin. Bu holatda ularga psixik yordam ko`rsatish va shaxsiyatini barqarorlashtirish kerak bo`ladi. Bolalar muammosi har doim oilaviy muammolarni ko`taradi. Bolani o`rab turgan odamlar yordamisiz uning o`ziga alohida yordam ko`rsatish deyarli mumkin emas. Bolaning o`zini alohida ajratib olib yordam ko`rsatilganda ham bu yaxshi samara bermaydi, chunki oiladagi muammolar agressiyaning yana qaytarilishiga sabab bo`lishi mumkin. To`rtinchidan, bola tug`ilguncha va chaqaloqligining birinchi oylarida ota-onaning unga bo`lgan munosabatini aniqlab olish lozim. Ba`zan bola onaning "majburiy" yoki "tasodifiy" homiladorligi asosida dunyoga kelgan bo`lishi mumkin. Bu holatda ota-ona qattiy bir qarorga kelishi lozim. Agar bola ularning hohishsiz tug`ilgan bo`lsa ham baribir ota-ona unga g`amho`rlik qilishga burchli. "Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir" A. Avloniy.

O`quvchilarning ruhiy holatlarini o`rganish.

Maqsad: Qaltis guruhga mansub o`smirlarning tengdoshlari orasidan to`g`ri ajratib olish, ularning stress holatiga tushishlari oldini olish va realitatsiya etish, shuningdek ular bilan olib borishi zarur bo`lgan individual tarbiyaviy va psixokorreksion ishlarning to`g`ri yonalishini belgilab olish. Ko`rsatma: psixolog bu mashg`ulotni o`smir bilan alohida yakka tartibda amalga oshirishi maqul. Chunki ba`zi bir savollar tug`ilishi va ular atrofdagilardan tortinib murojat eta olmasligi mumkun. (Aniq javob olish maqsadida psixolog savollarni izoxlab turishi mumkun.

- 1 O`smir psixologik stress va zo`riqishlariga nisbatan chidamlimi?
- 2 O`ziga nisbatan ishonchsizlik va o`z -o`zini baholaganda past baho berish holatlari tez-tez namoyon bo`ladimi?
- 3 Tengdoshlar bilan ko`chada muomala qilishda qiynalasanmi?
- 4 Maktabda o`zini tutish yoki muomala munosabatida havotirlanish, qo`rquv hissini namoyon qiladimi?
- 5 Qanday yo`l bilan bo`lsada yangi his-tuyg`ulardan rohatlanishga intilishi tez-tez namoyon bo`ladimi?
- 6 O`smirda do`stlari va tanishlarining fikriga tez qo`shiluvchanlik, birovlarning hayot tarziga taqlid qiluvchanlik, tanqidiy va mustaqil fikr bildirishdan yiroqlik kuzatiladimi?
- 7 Yuqumli va tug`ma kasalliklar, miya jarohati yoki potologiyasiga bog`liq bo`lgan og`ishlar uning hulq-atvorida aks etganmi?
- 8 Nizoli vaziyatlardan chekkada yurish va tinchlik olamiga intilish karakter hususiyatingda namoyon bo`ladimi?
- 9 Ota yoki onasining giyohvandlik yoki alkogolizm kasalligi nasliy karakterga egami? 1,2,3 savollarning “ha” javoblari uchun 5 ball beriladi. 6,8 savollarning “ha” javoblari uchun-10 ball beriladi. 5,7,9 savollarining “ha” javoblari uchun esa 15 ball beriladi. “Yo`q” javobi uchun 0 ball qo`yiladi. 15 balldan kam to`plagan bo`lsa, o`smir qaltis guruhga kirmaydi, havf-hatardan yiroq. 15 dan 30 ballgacha to`plagan bo`lsa, o`smir qaltis guruhga yaqin, uning hulqatvori va yurib-turishi nazorat etish katta e`tiborni talab etadi. 30 dan yuqori ball to`plagan bo`lsa, darhol tajribalipedagog, psixolog, vrach va voyaga yetmagan huquqbuzarlik ishlari bilan shug`ullanuvchi militsiya hodimlariga murojat etib, maslahatlashish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Tarbiyasi qiyin guruhga mansub bolalar bilan ishlash G. T. Yodgorova. Toshkent 2007 yil
2. Kichik bolalardagi katta qo'rquvlar. Zebiniso Ahmedova. Toshkent 2018-yil.
3. Ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda amaliy psixologik xizmatning o'rni. (O'quv uslubiy qo'llanma.) Abduqahhorova Gulnoza. Toshkent 2019-yil